

УДК 346.5:351.862.6

СУЧАСНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ Й ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Фімяр С.В., аспірант

Черкаський державний технологічний університет

В данной работе рассмотрены современные подходы к определению понятия экономической безопасности, а также подсистем – производственной и экологической.

In the given work modern approaches to definition of concept of economic safety, and also subsystems - industrial and ecological are considered.

Вступ. Сучасне соціально-економічне становище України визначає особливу актуальність діяльності держави по забезпеченню економічної безпеки. Політичні й економічні перетворення, які відбуваються в країні, вказують на необхідність цілеспрямованої діяльності в цій сфері. Україна практично пережила складний історичний період і вступила в епоху, коли почав працювати механізм фінансово-економічного регулювання товарних потоків, утворилася нова верства суспільства – власники. На сьогодні проблема економічної безпеки для України є принциповою.

Мета. Метою даної статті є дослідження сучасних концептуальних підходів до економічної безпеки та її складової – продовольчої безпеки, а також її підсистем – виробничої і екологічної.

Збільшення диференціації населення за рівнем доходу (збільшення розриву в доходах населення), погіршення забезпеченості населення продовольчими товарами актуалізують проблему забезпечення продовольчої безпеки.

З метою забезпечення продовольчої безпеки України необхідна стратегія захисту таких державних інтересів, як соціальна стабільність, задоволення потреби в харчуванні, незалежність від імпорту, розвиток власного виробництва продовольчих товарів, створення резервних запасів для стабілізації продовольчого забезпечення.

З початку 1996 р. Україна різко опинилася в складних умовах ринку й була змушена шукати механізми реформування. Рівень життя населення й виробництва різко знизився. Економіка України стала на регресивний шлях розвитку, при якому обсяг валового внутрішнього продукту (ВВП) в 1996 р. становив менше 60 % від рівня 1990 р., а обсяг промислового виробництва – лише 50 %, що зумовило напружений стан у суспільстві.

Незважаючи на ситуацію, що склалася, згодом почався процес раціонального, цілеспрямованого впливу як з боку держави, так і з боку її економічних агентів. Повільними темпами почалося зменшення товарного дефіциту, особливо по групі продуктів харчування, ліквідувалася система централізованого планування й розподілу виробництва. Витрати цього періоду значні, але це не означає, що економіка України зруйнована. Хоча глибинна трансформація структури економіки України займе досить тривалий період.

Добре відомо, що держава впливає на економіку непрямими методами. Незалежно від форм власності забезпечена свобода товаровиробника, створена досить міцна нормативно-законодавча база для здійснення найважливіших напрямків реформи, активно розвиваються процеси структурної зміни економіки.

У період реформ значно змінилося співвідношення сил із позицій власності: частка недержавного сектору в економіці становить на даний момент близько 70 %. Помітно більш „легкою”, наближеною до реалій розвинених країн, стала структура ВВП: питома вага сектору сфери послуг у ньому зараз перевищує 30 %.

Інтенсивні економічні перетворення знаменують собою перехід до якісно нової моделі господарювання, що спирається, з однієї сторони, на специфічні умови національного розвитку, а з іншої, на глобальні світові тенденції. На цьому фоні особливо яскраво проявляються негативні наслідки вибраної тактики й стратегії реформування, зростає деіндустріалізація економіки, підсилюється розшарування населення за рівнем доходів, неминуча продовольча залежність країни, опинилася під загрозою її продовольча безпека.

Для України характерний розгляд проблеми продовольчої безпеки в руслі розвитку аграрного потенціалу країни з метою зменшення ролі імпортних поставок, усунення кризи в АПК, розвитку сільськогосподарства. У зв'язку із цим, на наш погляд, необхідна підтримка вітчизняного виробника продуктів харчування, розробка програм державного регулювання продовольчого господарства й фінансово-кредитної політики, оподатковування й страхування.

Незважаючи на те, що системна проблема забезпечення продовольчої проблеми була вивчена багатьма ученими, серед яких варто зазначити таких, як Іполітов К., Олейніков Є., Пастернак-

Таранушенко Г., Шлемко В., Бінко І., Гесць В., Губський Б., Єрмошенко М., Абалкин Л., Тамбовцев В. та ін., все-таки існують питання, розкриті, на нашу думку, недостатньо переконливо.

Механізм забезпечення продовольчої безпеки країни залежить від її стану в регіоні, а, як відомо, кожний регіон має свою специфіку, пов'язану з поступовою зміною якості споживання з боку населення, і забезпеченості ресурсами з боку виробництва, у зв'язку із чим виникає об'єктивна проблема розробки механізму удосконалення продовольчої безпеки.

Вибір стратегії продовольчого забезпечення здійснюється, виходячи зі специфічних рис країни, з урахуванням її орієнтації на соціально-економічне становище й економічні можливості.

Критеріїв, за якими можна здійснювати продовольчу політику регіону та й країни в цілому, не існує. При розробці стратегії продовольчого забезпечення регіону необхідний повний аналіз системи показників, що характеризують продовольчу безпеку регіону й вимоги до самозабезпечення регіонів України продовольством, закріплені законодавчо. Економічна самостійність суб'єктів України і переміщення центра ваги у вирішенні продовольчої проблеми на регіональний рівень веде до необхідності дослідження продовольчої безпеки в регіонах. Регіональна політика у сфері продовольчого забезпечення впливає на всю продовольчу безпеку країни. Отже, необхідний аналіз забезпечення продовольчої безпеки на регіональному рівні. Крім проблеми продовольчої безпеки, доцільно зупинитися на питаннях екологічної безпеки для людини, що виступає в кількісній оцінці можливих змін у природних комплексах і екосистемах, при яких не порушуються їх основні структури, функціональні характеристики і їх співвідношення.

Екологічна безпека має істотні відмінності від усіх інших видів. У першу чергу – це зовнішні фактори, що мають певні можливості щодо самостійного відтворення, і внутрішні, об'єктивно обумовлені й частково регульовані суспільством. Від рівня екологічної безпеки країни залежить і економічна безпека: адже яке здоров'я населення, такий і рівень безпеки країни і регіонів.

Проблема забезпечення економічної безпеки України або готовності й можливості національної економіки сприяти створенню в суспільстві соціально-економічної стабільності як основи національної безпеки актуальна. Відсутність досліджень з питань продовольчої безпеки замінюється загальними або запозиченими поданнями про діяльності суб'єктів господарювання. Практична їхня інтерпретація вказує на те, що навіть концептуальні положення не повинні бути абстрактними, поза зв'язком з рівнем розвитку суспільних відносин. Отже, при створенні концепції необхідно ґрунтуватися на об'єктивній оцінці реального стану економіки, прогнозі й тенденції її розвитку. При цьому істотним вважається використання такого поняття, як відповідальність, що є обов'язковим елементом соціальної системи.

Поняття „відповідальність” необхідно розглядати із двох точок зору. Перша – відповідальність людини за дії, які можуть спричинити порушення в системі безпеки, – це основний аспект розгляду відповідальності в процесі забезпечення безпеки. Друга – дисциплінарна відповідальність осіб, що забезпечують безпеку, причому ця відповідальність превалює й регламентується відомчими нормативними актами.

З позиції цілісного концептуального бачення проблеми відповідальності за забезпечення економічної безпеки можна виділити деякі сторони, що визначають систему умов, критеріїв і показників, організаційних форм і механізмів захисту національної економіки від різного роду загроз і збитків у системі національно-державних інтересів. Ці інтереси фіксують і виражають те загальне, що поєднує мету різних суб'єктів економіки. Саме через категорію національно-державних інтересів поєднуються воедино проблеми економічного потенціалу й економічної міцності держави; стан генофонду нації, передумови й умови її фізичного здоров'я і соціально-культурного процвітання, геополітичні й гео-економічні позиції в сучасному світі.

Зростання наукового інтересу до проблеми економічної безпеки України викликане двома причинами. Перша й визначальна пов'язана з результатами впровадження в пострадянській Україні радикально-лібералістичної моделі економічного реформування. Мова йде про безпрецедентне в сучасній світовій історії (не менш ніж п'ятидесятипроцентне) падіння показників ВВП і матеріального виробництва, яке супроводжувалось „структурною перебудовою навпаки”, дезіндустріалізацією економіки й розвалом її наукомістких секторів, гальмуванням інвестиційної діяльності (інвестиції в основний капітал скоротилися більш ніж учетверо, а виробничі – майже у шість разів), що не забезпечує навіть простого відтворення основних фондів. Це спричинило інші негативні наслідки:

- дво-, трикратні зниження реальних доходів населення й виштовхування його третьої частини за межу бідності;
- безпрецедентна диференціація українців за рівнем доходів населення, небачене зростання їх смертності й скорочення тривалості життя.

Лібералістична реформаційна стратегія сьогодні триває, і вона збільшує всі перераховані негативи.

Щоб краще розкрити поняття „продовольча безпека”, необхідна більш точна характеристика терміна „безпека” у його зв’язку з поняттями „розвиток” і „стійкість”.

Ми підтримуємо визначення, запропоноване академіком РАН Л. Абалкіним. Він розуміє економічну безпеку як „сукупність умов і чинників, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність та сталість, здатність до постійного оновлення і самовдосконалення” [1, с. 5].

Одним з компонентів економічної безпеки є поняття „розвиток”, оскільки без розвитку економіки різко скорочуються можливості її виживання, а також опірність і пристосовність до всіх видів загроз. У зв’язку із цим можна зробити висновок про те, що стійкість і безпека є найважливішими характеристиками економіки як єдиної економічної системи, але при цьому кожна з них по-своєму характеризує стан економіки. Сстійкість економіки інтерпретує міцність і надійність її елементів, вертикальних, горизонтальних та інших зв’язків усередині системи, здатність витримувати внутрішні й зовнішні „навантаження” [2, с. 13].

Безпека може стати економічним фактором і в тому випадку, якщо людина спроможна нею управляти. Тому необхідно звернути увагу на ряд основних умов функціонування виробництва. Серед них варто виділити:

1. Матеріальне, сировинне забезпечення. Життєдіяльність економіки ставиться під загрозу при втраті традиційних, у тому числі власних джерел сировини.
2. Стан робочої сили. Якісна сторона – рівень кваліфікації, дієздатність, що визначає продуктивність праці, рівень оплати праці, характеристики й, отже, конкурентоспроможність продукції. Кількісна сторона – зайнятість і безробіття – впливає на обсяги виробництва, соціальну ситуацію.
3. Розміри й прогресивність основного виробничого капіталу (фондів). Вартість їх формується в попередній період. Зниження нагромадження й низька інвестиційна підтримка ведуть до спаду виробництва, його деградації й практичної зупинки з усіма соціально-економічними наслідками.
4. Нововведення й інновації. Власні нові розробки й випуск на ринок нових виробів дозволяють забезпечити довгострокові можливості розвитку економіки. В сучасних умовах і в перспективі на перше місце висуваються можливості виходу на світовий ринок високотехнологічних товарів з високою часткою доданої вартості.

Друга причина зростання інтересу – необхідність стабілізації безпечного розвитку економічної безпеки на основі реалізації й активізації їхніх власних джерел, особливо в забезпеченні безперебійного й безаварійного режиму функціонування основних систем життєзабезпечення.

Стабільність національної економіки представляється погодженістю трьох стратегічних компонентів:

- системою економічних інтересів господарюючих суб’єктів;
- станом національної економіки та її інститутів;
- ситуацією, що складається в зовнішньому середовищі.

Поняття „економічна безпека” виступає важливим елементом органів управління економікою. Воно широко використовується в практиці діяльності управлінських структур західних країн і характеризується широкою інтерпретацією.

Висновки. Таким чином, нами було проаналізовано кілька визначень економічної безпеки, у результаті чого був зроблений висновок, що її можна розглядати у двох аспектах.

З одного боку, під економічною безпекою слід розуміти готовність і здатність інститутів влади створювати механізми реалізації й захисту національних інтересів України щодо розвитку економіки, соціально-економічної й військово-політичної стабільності суспільства й держави, протистояння впливу зовнішніх і внутрішніх загроз; можливості реалізації гідних умов життєдіяльності особистості й забезпечення народного господарства ресурсами [3, с. 282].

З другого боку, під економічною безпекою тієї або іншої системи варто розуміти сукупність властивостей стану її виробничої підсистеми, що забезпечують можливість досягнення цілей всієї системи [4, с. 123].

Крім того, становить інтерес формулювання економічної безпеки, запропоноване Л. Абалкіним. „Економічна безпека – це стан економічної системи, що дозволяє їй розвиватися динамічно, ефективно вирішувати соціальні завдання й при якому держава має можливість створювати й запроваджувати в життя незалежну економічну політику” [1, с. 5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Абалкин Л. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 5.
2. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення. – К., 2001. – С. 13.
3. Tambovtsev, Vitali and Alexander Shastitko. Institutionalization and Property Rights: The Reincarnation of Managerial ‘Economic Authority’ over State Property, in: Segbers, Klaus (ed.) Explaining Post-Soviet Patchwork. Aldershot: Ashgate, 2001. – P. 281–302.
4. Экономическая и национальная безопасность / Под ред. Е.А. Олейникова. – М.: Экзамен, 2004. – С. 123.